

ФЕДІР РЕВАЙ

(1893 - р. смерті невідомий)

Серед політичних діячів Карпатської України своїми радикальними поглядами виділявся Федір Ревай - рідний брат міністра внутрішніх справ Ю.Ревая. Протягом 1938-1939 рр. він посідав відповідальні посади голови Української Народної Ради, Українського Національного Об'єднання (УНО), був обраний послом до Сейму Карпатської України - першого в краї обраного всім народом парламенту. Наш нарис охоплює тільки період кінця 30-х років, і ґрунтується на виступах і статтях Ф.Ревая, а також на свідченнях його соратників. Відразу відзначимо, що постать Ф.Ревая неоднозначно оцінювалася його сучасниками...

Найповніша характеристика Ф.Ревая, яка існує на сьогоднішній день, належить відомому закарпатському письменникові В.Гренджі-Донському. У серії публікацій "Наші кандидати" В.Гренджа-Донський писав: "Один із найталановитіших наших політиків є Федір Ревай, теперішній провідник УНО. Правдивий "народний трибун". Вже зараз після перевороту вибивається на перше місце. Хоч є в душі палким націоналістом, вступає в ряди соціал-демократів, бо - крім партії о.дир. Волощина, в цій єдиній партії можна щось за українство зробити. Стає послом до краєвого заступництва. Ввесь час провадить у партії величезну боротьбу з чехізаторами. В краєвому заступництві він був майже єдиним оборонцем наших національно-культурних справ. Вороги найкраще хотіли б нас задавити, - розділюють субоидії наліво й направо, субвенціями підтримують різні ворожі товариства, навіть малярський театр, підплачують продажню москвофільську та мадяронську пресу ... а коли треба дати "Просвіті" чи іншому нашому товариству справді на культурну діяльність, то на те грошей нема... Як щось вдалося видерти, то це була заслуга посла Федора Ревая, що підтоптав ноги,

поки виходив нашим культурним інституціям якусь допомогу. В ті часи він був добродієм наших установ.

Рухливий і меткий з надзвичайним темпераментом. Мало політичних зборів, де б він не виступив. Знаменитий промовець, його слова молотюм ударяють, силкуються громами і з ним не можна і не виплатиться конкурувати - всіх переліцитує і хоч би скільки промовців виступало, найбільші успіхи завжди він несе. Він є майстер в тому, як треба масу захопити і широка аудиторія найбільше йому б'є браво.

Не диво отже, що тепер, коли треба було назначити енергійного провідника Українського Національного Об'єднання, вибір упав на нього і він став вождем партії вповні заслужено" (Гренджа-Донський Василь. Федір Ревая//Твори.-Т.ІХ.-Вашінгтон,1989.-С.218).

З таким твердженням не погоджується Вікентій Шандор, який в 1939 р. виконував обов'язки представника уряду Карпатської України в Празі: "Життя показало, що призначення Федора Ревая головою УНО ... було помилковим. Федір був активний громадський діяч, але на таку провідну роль ні своїм темпераментом, ні знанням не годився... Поведінка Федора Ревая як голови УНО А.Волошину спричиняла чимало турбот і клопотів як удома, так і в Празі..." (Шандор В. Спомины.-Т.І (Карпатська Україна. 1938-1939).-Ужгород-Нью-Йорк,1996.-С.270). На думку В.Шандора, Ф.Ревая несе відповідальність за конфронтацію українсько-чеських відносин, втручання у справи Карпатської Січі тощо. "Для уряду в Хусті і для мене в Празі, - писав В.Шандор, - ситуація була тим тяжча й гірша, що ці войовничі протичеські гасла виходили від людей та інституцій дуже тісно пов'язаних з життям молоді дої держави. Наприклад, заклик "Бийте чехів мотиками, вилами", проголошуваний Федором Реваям, головою УНО в Хусті, настрашив чехів. Ми мусіли бути обережними в загальнонаціональних протестах та вічевих проявах. Так нам диктувала наша державна мудрість, а ми її не завжди слухали. Ми мали право й підставу протестувати, але не в та-

кій різкій формі та не з такими політичними гаслами, що підривали цілісність федерації. Наслідки скоро виявились..." (Там само.- С.218-219). Із закликом до боротьби з чехами Ф.Ревай виступив на сторінках газети "Нова свобода" 9 березня 1939 р. Вона закінчувалася словами: "Очікуємо, чи порозумнішають чеські політичні мегаломані-імперіялісти, або доведуть нас до того, що скажемо собі: все одно, чи чеська, чи польська, чи мадярська неволя для нас, але зневаги терпіти не будемо".

Останнім часом все більше з'являється доказів того, що в лютому-березні 1939 р. радикали Карпатської Січі та ОУН готували змову проти уряду, очолюваного А.Волошином. Про це пишуть Й.Сарвадій, В.Бірчак, Зореслав, М.Сандусяк та ряд інших активних діячів того часу. Всі вони називають серед ініціаторів змови також Ф.Ревай. У своїх мемуарах В.Мандор наводить розмову Ф.Ревай і С.Папа-Пугача в 1939 р. у концтаборі Варшаві: "Одного разу Ревай підійшов до мене і якось зненацька запитав: - Скажи, Степане, як це було з планом команди Січі, щоб повалити уряд д-ра Волошина? Я витріщив очі на нього і кажу йому: - Пане редакторе, про це я перший раз чув. - А я скажу тобі ще й місце цієї змови. Це не було у домівці Січі, її Головної команди, але в одній із кімнат Січової гостиниці. - нічого подібного я не чув і не знаю" (Там само.-С.304).

Всі ці факти свідчать про надзвичайну радикальність Ф.Ревай, яка принесла не стільки користь, як біду національно-визвольним змаганням закарпатських українців. Однак, цей недолік був характерний не тільки для одного Ф.Ревай. "Вождівською" хворобою хворіли С.Росоха, І.Роман, І.Рогач, А.Ворон та десятки інших. Деякі з них, вже перебуваючи в еміграції, щиро зізналися в цьому, деякі, навпаки, замовчували. Ф.Ревай був щирим патріотом крак, який все робив для того, щоб Карпатська Україна була незалежною, 4 жовтня 1938 р. га-

зета "Нова свобода" опублікувала його статтю "Що діється", в якій голова Української Народної Ради відзначав: "Треба ... зорієнтуватись і задалегідь протиставитись небезпеці і приготувати оборону. Перед таким завданням стоїть український народ на Підкарпатті, на якого територію зголошувть імперіалістичні зазіхання сусіди з півдня і півночі. Ті зазіхання є звичайно посяганням на чуже добро без ніякого і найменшого національного чи господарського обґрунтування... В сьогоднішній завірсі, в якій відновлюється сусідський вовчий голод на нашу територію, наш провід стоїть перед великим завданням найти як найліпшу і найдоцільнішу дорогу для нашого майбуття". На жаль, провід УНО такої дороги не знайшов.

Ідея захисту кордонів краю прослідковується в статті Ф.Реваля "Які границі?". "В сьогоднішніх напружених, нервових часах стоїть перед нами найважливіша проблема: як будуть унормовані границі нашої Підкарпатської Федеративної Держави з Мадярщиною... Мусимо зробити всі зусилля, щоб переконати владу чотирьох великих держав, що аргументи мадярської влади не вдержать абсолютно критики й об'єктивності щодо національного заселення низини Підкарпаття, бо це населення не являється мадярським, тільки змадяризованим. Далі мусимо переконати тих, які ривають про нашу долю про дуже важливий господарський факт, а саме, що Підкарпатська Русь є відказана на свою низину вже з тої причини, що туди веде головна комунікаційна лінія... Не віримо, щоб до цього дійшло, але будьмо приготовані і на той випадок" (Нова свобода.-1938.-19 жовтня).

Ф.Реваль рішуче засудив антиукраїнську діяльність проугорської "п'ятої колони" в краї і угорських терористів. "Ось у моїх руках летючки, - говорив він на засіданні УНР 16 жовтня 1938 р., - які видали панове з противного табору. Супроти нас наші руськіє обіцяли толеранцію, а тепер наше населення називають українськими бандидами.

Ці панове не мають місця на нашій землі! Ось учора попрощали ми нашого героя в Дубриничах, Андрія Ригана, якого вбила мадярська банда. Ми хотіли сьогодні запротестувати перед цілим світом проти мадярської пропаганди, але ці пани, замість того, щоб з нами разом маніфестувати проти мадярні, видають проти нас летючки" (Нова свобода. - 1938. - 20 жовтня).

Ф.Ревай від імені УНР підписав маніфест "Громадяни і громадянки", який завершувався: "Давня наша мрія: створення своєї держави, де панами були б ми самі на своїй землі, здійснюється. Старі часи гніту і неправди минули і не сміють ніколи повернути!" (Нова свобода. - 1938. - 22 жовтня).

27 жовтня 1938 р. Ф.Ревай привітав А.Волошина з призначенням його прем'єр-міністром: "Наше громадянство доказало, що воно дисципліноване й воно стоїть і стоятиме завжди при Вас. Пане прем'єр, ми присягаємо вірність своїй українській владі. Ми маємо довір'я до своїх провідників, бо знаємо, що вони підуть завжди з народом..." (Нова свобода. - 1938. - 27 жовтня). Виступ Ф.Ревай супроводжувався бурхливими оваціями і скандуванням: "Так є!", "Підкарпаття не дамо!" тощо.

Патріотизм Федора Ревая підняв його авторитет серед широких верств українського народу Закарпаття. 24 січня 1939 р. було оформлено Провід УНО, який очолив Ф.Ревай. 26 січня "нова свобода" стала офіційним органом УНО, редактором призначили В.Гранду-Донського. В результаті виборів до Сейму Карпатської України, Ф.Ревай було обрано послом першого українського парламенту. 15 березня 1939 р. Ф.Ревай було обрано першим заступником голови Сейму Карпатської України. Однак, коли Сейм приймав великої історичної ваги рішення, угорські війська вже перейшли кордон Карпатської України. Подолавши опір карпатських січовиків, гортисти встановили на території краю жорстокий фашистський режим.

ЮЛІАН РЕВАЙ (1899 - 1979)

Юліан Ревай був одним з найпопулярніших політичних діячів Карпатської України. Педагогічні здібності перепліталися з активною політичною діяльністю протягом всього міжвоєнного періоду. Юліана Ревая справедливо вважають одним з творців Карпато-української держави.

Майбутній міністр Карпатської України народився 1899 р. в селі Мирча на Березнянщині. Початкову освіту здобув у школах Мирчі і Коотьової Пастіні, після чого закінчив Ужгородську гімназію. У двадцятих роках Ю.Ревай організував у Мукачеві Соціал-демократичну партію. У 30-х роках він став членом президії цієї партії, обирався депутатом чехословацького парламенту від соціал-демократів краю (1935-1938). Відомий зарубіжний дослідник П.Р.Магочій відзначав, що Ю.Ревай "був членом парламентської групи, що вела з чехословацьким урядом переговори про автономію (1938), редактором політичної газети "До перемоги" (1935-1936) і заступником голови урядової секції Русько-української Центральної народної ради (1938)". До цього додамо, що Ю.Ревай був не тільки заступником, але й головою УЦНР. Протягом 20-30-х років Ю.Ревай виконував обов'язки секретаря Педагогічного товариства, редагував газету "Учитель", працював шкільним інспектором. Навіть пізніше, коли політична робота забиратиме в нього багато часу, Ю.Ревай буде активним діячем освітнього руху в краї. Його перу належать праці "Русько-мадярська термінологія" (1923, у співавторстві), "Мадярсько-руський словарь" (1928, у співавторстві), "Довкола автономії Підкарпатської Русі" (1936) та ряд ін.

5 липня 1938 р. Ю.Ревай виступив з промовою "Немає тої сили,